

HFD 2017 ref. 40

Fråga om umgänge mellan en förälder och barn som har omhändertagits för en s.k. uppväxtplacering.

14 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Högsta förvaltningsdomstolen meddelade den 19 juni 2017 följande dom (mål nr 5206-16).

Bakgrund

För ett barn som vårdas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, har socialnämnden ett ansvar för att barnets behov av umgänge med sina föräldrar tillgodoses så långt det är möjligt. Om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med vården, får socialnämnden besluta hur umgänget med föräldrarna ska utövas.

A, född 2010, och B, född 2012, vårdas med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga på grund av brister i omsorgen. Barnen är placerade i familjehem sedan de var några månader gamla. E.N. är barnens mamma och vårdnadshavare.

Socialnämnden har under i stort sett hela vårdtiden fattat beslut om att begränsa umgänget mellan barnen och deras mamma. Under de senaste åren har barnen i huvudsak haft umgänge med sin mamma under en timme varannan månad. Umgängena har varit bevakade och har genomförts i en lokal som har bestämts av nämnden.

Socialnämnden beslutade i februari 2016 att begränsa barnens umgänge med E.N. till en timme var tredje månad. Besluten motiverades med bl.a. följande. Umgängena är påfrestande för barnen och påverkar dem negativt. E.N. interagerar inte med barnen under umgängena utan förhåller sig passiv. Hon har tidigare dömts för att ha uppträtt hotfullt mot personal hos socialnämnden och det finns en risk för egenmäktighet, våld och hot om våld mot barnen om hon inte vårdas inom rättspsykiatri.

E.N. överklagade besluten till förvaltningsrätten och yrkade att barnen skulle ha fortsatt rätt till umgänge med henne under en timme varannan månad. Förvaltningsrätten biföll överklagandet och motiverade det med att det inte var visat att det skulle vara oförenligt med barnens bästa att ha umgänge med sin mamma. Även om planeringen är att det ska vara fråga om s.k. uppväxtplaceringar för barnen, ansåg domstolen att umgänget skulle ske med en viss kontinuitet. Ett umgängestillfälle var tredje månad

ansågs inte tillräckligt för att upprätthålla kontinuiteten på ett bra sätt.

Socialnämnden överklagade domen till kammarrätten, som fann att det inte kunde anses vara till barnens bästa att umgänge skulle ske oftare än en gång var tredje månad och biföll överklagandet.

E.N. vårdas för närvarande inom den rättspsykiatriska öppenvården.

Yrkanden m.m.

E.N. yrkar att förvaltningsrättens dom ska fastställas och anför bl.a. följande.

De beslutade umgängesbegränsningarna är inte nödvändiga med hänsyn till ändamålet med vården och är inte till det bästa för barnen. Syftet med umgängen är att barnen ska ha en levande bild av henne. Uppgifterna om barnens negativa reaktioner efter umgängestillfällena kommer uteslutande från familjehemmen. Det saknas medicinsk eller annan objektiv utredning som bekräftar uppgifterna.

Hennes situation har förändrats mycket under de år som umgängen har genomförts. Hon bor i en egen lägenhet, har arbete och ett socialt umgänge. Hon har inte återfallit i brott eller varit utagerande sedan en lång tid tillbaka.

Socialnämnden anser att överklagandet ska avslås och anför bl.a. följande.

B upplever umgängen som mycket obehagliga. Hon anstränger sig för att undvika kontakt med sin mamma. B:s stress och oro håller i sig under lång tid efter umgängestillfällena. A saknar behov av umgänge med sin mamma och visar inget intresse av att lära känna henne. Barnen har särskilda behov som måste beaktas vid prövningen av umgängesbegränsningarna.

Skälen för avgörandet

Frågan i målet

Frågan i målet är om det finns förutsättningar att begränsa umgänget mellan två barn och deras mamma till en timme var tredje månad.

Rättslig reglering m.m.

Enligt 1 § första stycket LVU ska insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom göras i samförstånd med den unge och hans eller hennes vårdnadshavare enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453). Insatserna ska präglas av respekt för den unges

människovärde och integritet. Enligt femte stycket ska vad som är bäst för den unge vara avgörande vid beslut enligt lagen.

Syftet med bestämmelsen i 1 § femte stycket LVU är att stärka barnperspektivet i lagen och att anpassa den till Sveriges åtaganden enligt FN:s konvention om barnets rättigheter. När bestämmelsen infördes uttalades i förarbetena att vid en konflikt mellan barnets behov och andra intressen, ska hänsynen till barnets bästa alltid ges företräde. Den närmare innebörden av barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall utifrån en bedömning av de individuella förhållandena. Så långt det är möjligt ska såväl kortsiktiga som långsiktiga effekter för barnet beaktas (prop. 2002/03:53 s. 76 f.).

För barn och ungdomar som vårdas enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga finns i 14 § regler om umgänge mellan den unge och föräldrar och vårdnadshavare. Enligt första stycket har socialnämnden ett ansvar för att den unges behov av sådant umgänge så långt möjligt tillgodoses. Om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med vården, får socialnämnden enligt andra stycket besluta hur den unges umgänge med vårdnadshavare och med föräldrar som har umgängesrätt ska utövas. Enligt tredje stycket ska socialnämnden minst en gång var tredje månad överväga om ett sådant beslut fortfarande behövs.

I förarbetena anförs att en nära och god kontakt mellan föräldrarna och barnet under vårdtiden oftast är en viktig förutsättning för att barnet ska kunna utvecklas väl i familjehemmet och på sikt kunna återförenas med föräldrarna. Det framhålls att socialnämnden inte utan starka skäl får besluta om inskränkningar i umgänget mellan barn och föräldrar. Det uttalas dock också att det kan förekomma att föräldrarna griper in i vården på ett obehörigt sätt eller att deras personliga förhållanden, exempelvis vid långtgående missbruk eller svår psykisk sjukdom, kan vara sådana att de under en viss tid inte bör träffa sitt barn. Begränsningar i umgängesrätten bör emellertid tillämpas restriktivt (prop. 1989/90:28 s. 74 och 115).

Högsta förvaltningsdomstolens bedömning

Lagstiftningens utgångspunkt är att det är av vikt för barn som är omhändertagna för vård att de kan umgås med sina föräldrar. Socialnämnden har enligt 14 § LVU ett ansvar för att barnets behov av umgänge med föräldrarna tillgodoses. Det krävs starka skäl för att besluta om inskränkningar i umgänget mellan barn och föräldrar. Ett sådant beslut ska vara nödvändigt med hänsyn till ändamålet med vården och vara till barnets bästa.

Socialnämnden har uppgett att placeringen av A och B i familjehem är s.k. uppväxtplaceringar, dvs. de är tänkta att pågå under barnens hela uppväxttid. E.N. har inte ifrågasatt att det är

fråga om placeringar av det slaget. Även när det är fråga om uppväxtplaceringar är dock utgångspunkten att barnet har ett behov av umgänge med sina föräldrar. En annan sak är att den omständigheten att det inte finns en målsättning om att barnet så småningom ska kunna återförenas med föräldrarna kan påverka intensiteten i och formerna för umgänget. Av betydelse för utformningen av umgänget i dessa fall är också att uppväxtplaceringar främst kommer i fråga då föräldrarna har problem av allvarligt slag som påverkar umgänget med barnen. Barnets behov på lång sikt av att ha en levande och kontinuerlig kontakt med föräldrarna måste då vägas mot om umgänget på kort sikt kan skada ändamålet med vården. Avvägningen kan innebära att en begränsning av umgänget bedöms vara till barnets bästa.

Socialnämndens beslut om begränsning av umgänget har motiverats bl.a. med att det finns en risk för egenmäktighet och våld mot barnen och familjehemmen om E.N. inte vårdas inom rättspsykiatri. Högsta förvaltningsdomstolen konstaterar att de händelser som nämnden hänvisar till ligger långt tillbaka i tiden. Umgänge har genomförts under flera års tid utan att E.N. har gjort försök att avvika med barnen eller agerat hotfullt. Av utredningen framgår att det saknas planer på att avsluta den rättspsykiatriska vården och att risken för att hon uppsåtligen skulle skada barnen har bedömts som mycket låg. Det saknas därför anledning att av detta skäl begränsa umgänget på det sätt som nämnden har beslutat.

Beslutet om att minska antalet umgängestillfällen har även motiverats med att umgängen är förenade med stor anspänning för barnen och innebär en negativ påverkan på dem. Enligt ett psykologutlåtande har E.N. och barnen inte en nära relation att bygga vidare på och hon har inte förmåga att interagera med barnen. Detta påverkar enligt nämnden barnen negativt. Som stöd för att barnen mår dåligt av umgängestillfällena har nämnden i övrigt hänvisat framför allt till uppgifter som har lämnats av barnens familjehem.

E.N. har ifrågasatt om barnens reaktioner har utretts tillräckligt och menar att det saknas en objektiv utredning som bekräftar familjehemmens bild. När det gäller denna fråga konstaterar Högsta förvaltningsdomstolen att familjehem är särskilt utvalda för att ta hand om barn som är placerade för att få samhällets vård. Om det inte har kommit fram konkreta omständigheter som gör att det finns rimlig anledning att ifrågasätta familjehemmets uppgifter bör dessa därför kunna godtas. I de nu aktuella fallen finns det inget som talar emot riktigheten i uppgifterna och dessa kan därför läggas till grund för bedömningen.

Av utredningen framgår att B under flera års tid har visat tydliga tecken på oro i samband med umgängestillfällena. Detta påverkar hennes vardag i familjehemmet på ett betydande sätt och

hennes oro kan hålla i sig i flera veckor efter umgängestillfällena. I psykologutlåtandet framförs vidare en farhåga om att B bygger upp en bild av sin mamma som en skrämmande person som hon behöver undvika.

Den negativa påverkan som umgängen har haft på B anser Högsta förvaltningsdomstolen är av sådant slag att vården av henne äventyras. Till detta kommer att om B nu bygger upp en negativ bild av sin mamma kan det komma att negativt påverka det framtida umgänget, vilket får antas vara till nackdel för B. Högsta förvaltningsdomstolen finner därför att umgänget för närvarande behöver begränsas i enlighet med vad socialnämnden har beslutat.

När det gäller A:s negativa reaktioner i samband med umgänget framgår av utredningen att han är ovillig att åka till umgängen och är trött efteråt. Efter umgängestillfällena återgår han dock till vardagen och är som vanligt. De reaktioner som A har uppvisat är enligt Högsta förvaltningsdomstolens mening inte av det slaget att det finns anledning att begränsa umgänget mellan honom och E.N. till en timme var tredje månad. I psykologutlåtandet uttalas vidare att umgänget i förlängningen kan påverka A:s självbild och självkänsla eftersom det är svårt att skapa en god och nära relation till mamman. Detta antagande är dock inte så underbyggt att det kan påverka prövningen av den beslutade umgängesbegränsningen.

Överklagandet ska därför avslås i den del som gäller B och bifallas i den del som gäller A.

Högsta förvaltningsdomstolens avgörande

Högsta förvaltningsdomstolen bifaller överklagandet delvis och beslutar att umgänget mellan E.N. och A ska ske under en timme varannan månad och umgänget mellan E.N. och B ska ske under en timme var tredje månad. Det ankommer på Socialnämnden i Täby kommun att besluta om formerna för umgänget.

I avgörandet deltog justitieråden *Melin, Almgren, Nord, Ståhl* och *Andersson*. Föredragande var justitiesekreteraren Anna Vilgeus Huldt.

Förvaltningsrätten i Stockholm (2016-05-16, ordförande Melin):

Förvaltningsrätten har att ta ställning till om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med vården att umgänget mellan A och B och E.N.

begränsas i sådan omfattning och på sådant sätt som nämnden har beslutat.

[text här utelämnad]

Det framgår av utredningen att umgängen kan vara ansträngande för A och B. Förvaltningsrätten finner emellertid att det inte är visat att det skulle vara oförenligt med deras bästa att ha umgänge med E.N. Med hänsyn till barnens särskilda behov och situation i övrigt finner förvaltningsrätten att det finns skäl att E.N:s umgänge med båda barnen begränsas. Även om planeringen är att placeringen av barnen ska vara s.k. uppväxtplaceringar, finner förvaltningsrätten att umgänget ändå bör ske med en viss kontinuitet. Förvaltningsrätten anser emellertid att ett umgängestillfälle en gång var tredje månad inte är tillräckligt för att denna kontinuitet ska kunna upprätthållas på ett bra sätt. Därmed anser förvaltningsrätten att umgänget bör ske i den omfattning som yrkas, dvs. med en timme varannan månad. Förvaltningsrätten anser därmed att nämndens beslut ska ändras på angivet sätt. Det överlämnas åt nämnden att besluta om den närmare utformningen av umgängen. – Förvaltningsrätten bifaller överklagandet och beslutar att umgänget mellan E.N. och barnen A och B ska ske vid ett tillfälle varannan månad under en timme per tillfälle. I övrigt beslutar Socialnämnden i Täby kommun om formerna för umgänget.

Kammarrätten i Stockholm (2016-09-14, Ekman, Dahlman och Berse-lius):

Kammarrätten konstaterar att det har varit och fortfarande är mycket svårt att få till stånd ett fungerande umgänge då E.N. inte interagerar med barnen vid umgängestillfällena. Hon är passiv och försöker inte ta kontakt med barnen utan sitter bredvid när barnen umgås med respektive familjehemsmamma.

Kammarrätten ifrågasätter inte att E.N. känner osäkerhet och nervositet i umgängessituationen och att detta delvis kan inverka på hennes förmåga att interagera med barnen. Vid ett beslut om umgängesbegränsning är det emellertid barnens bästa som är avgörande. Umgänget har nu pågått under drygt tre år utan att någon påvisad förbättring har skett. Av utredningen framgår att A och B har särskilda behov. B uppvisar negativa reaktioner såväl före som i samband med umgängen. Under minst en vecka efter umgänge upplever familjehemmet att de svårigheter B har kring struktur, förberedelser och fokusskifte blir allt tydligare. Hon får fler arga utbrott, är mer känslig och har ett mycket större behov av närhet till familjehemsmamman. I psykologutlåtande anges att B upplever kontakten med modern som obehaglig och skrämmande samt att hennes problem att sova, behovet av närhet och behovet av rutiner och kontroll som hon uppvisar efter umgänge är typiska symptom som barn får vid stress och oro.

Av utredningen framgår vidare att umgänget är ansträngande även för A, men att han inte reagerar negativt efter umgänget på samma sätt som B utan återgår till sin vardag och är som vanligt. Han pratar inte om umgänget och ställer inga frågor om modern. Inte vid något umgängestillfälle har modern pratat direkt till A eller initierat till lek. A tilltalar heller inte modern och undviker att titta åt hennes håll. I psykologutlåtande anges att umgängestillfällena inte ger A en bra och sund relation till

modern, och att träffarna i förlängningen kan påverka hans självbild och självkänsla då det är svårt att skapa en god och nära relation till modern.

Kammarrätten noterar att E.N. har utvecklats positivt under det senaste året som hon har erhållit adekvat behandling. Med beaktande av att umgängen emellertid inte har förbättrats, den negativa inverkan som umgänget har på A och B samt vad som i övrigt framkommit i målet, anser kammarrätten att nämnden har haft fog för att besluta om umgängesbegränsning på det sätt som skett. Det kan i nuläget inte anses vara till barnens bästa att umgänge ska ske oftare än en gång var tredje månad. Överklagandet ska därmed bifallas. – Kammarrätten bifaller överklagandet och fastställer, med ändring av förvaltningsrättens dom, Socialnämnden i Täby kommuns beslut den 23 februari 2016.